

Kodály a bukovinai székelyek emlékezetében

Mit akarok a régi székely dalokkal? – kérdezte Kodály Zoltán szenvedélyes hangú, röpiratszerű írásában 1927-ben. Majd így válaszol a föltett kérdésre: El akarnám vinni mindenhol, ahol négy-öt magyar összehajol, hogy ne azt kérdezzék: miért is? , hanem azt mondják: ezért is meg azért is, meg mindenért: élni érdemes és kell.

Az utcán állítanám meg vele az embereket, mikor dúlt arccal loholnak a haszon vagy a falat kenyér után, hogy vigasztalást merítsenek a csoda-kútból.

El akarnám vinni a világon mindenüvé, ahol csak értenek a zene nyelvén, hogy ezen keresztül is jobban tudják meg, amit oly rosszul tudnak: hogy mi a magyarság.”

Nem költői a kérdés és nem szónoki szólam a válasz.

Mint ismeretes, Bartók és Kodály, nagyszabású gyűjtőmunkájuk során az erdélyi és bukovinai székelység körében találták meg a legtöbb és legértékesebb régi stílusú dallamot. Kodály szerint „a legtisztábban az ősi értintetlenségében ez a székely néptörődék őrizte meg a regős kor énekeit.”

A bukovinai székelység sajátos arculatú, tragikus sorsú népcsoport. Az erdélyi székelységből szakadtak ki az 1764-es hirdetett Madéfalvi veszedelem után. Több esztendőig tartó moldvai bujdosás után – 1774 után – egy részük Bukovinába települt, s 1941-ig ott faluban, Hadikfalván, Andrásfalván, Józseffalván, Fogadjistenben és Istensegítsen élte életét nagy számkivettségben, sok megpróbáltatásnak kitéve az idegenek között. Vallási és ethnikai elszigeteltsége rendkívül hagyományőrzővé tette ezt a népcsoportot, idegenbe vettetésük okán a magyar népi műveltség különlegesen értékes, archaikus rétegét őrizték meg.

Kodály Zoltán gyakorta figyelmeztetett írásaiban, hogy „Nem elég tudósmódra, anyaggyűjteményszerűen megismerni az anyagot... Emberileg is részesévé kell válni a hagyománynak s ezzel egy embercsoport lelki életének.” Ő maga is példát mutatott ebben. Adatközlőiben nemcsak dallamok tudóit látta, hanem mindig elsősorban az embert. A bukovinai székelyekkel különösen bensőséges kapcsolatba került, törődött sorsuk alakulásával. Bácskába településük után szorgalmazta, hogy tanítványai és munkatársai közül minél többen folytassák az első világháború miatt félbeszakadt gyűjtőmunkát. Az ötvenes években ismét felkereste régi adatközlőit immár új lakóhelyükön Tolnában, Baranyában. Nyisztor Mártonné 1964-ben a „tanár úr” közbenjárására kapta meg az öregségi nyugdíját.

Szerették Kodály Zoltánt a bukovinai székelyek is, bizonyosságul álljon itt e fénykép, s Lőrincz Imre, Istensegítsről Majosra települt székely fadaragó visszaemlékezése.

„1912. október havába jött legelőször Kodály Istensegítsre.¹ Nálunk lakott két tanító abba az időbe, az egyik Pölöskei Pál, Sopron megyei volt, bogoyoszlói, a másik pedig Tóth Imre, Szombathelyről való volt. Ők együtt voltak a Bajai Tanítóképzőben és zenével is foglalkoztak, ott ismerkedtek meg Kodály

Kodály Zoltán és özv. Lőrincz Antalné Nyisztor Márta, 1952. december 16-án az Erkel színházban (Csermák Géza felvétele)

¹ A zenetudomány Kodály Zoltán 1914. áprilisi bukovinai gyűjtőútját tartja nyilván. A bukovinai székelyek azonban többszöri látogatásra emlékeznek. Ez a kérdés tehát további vizsgálatra szorul.

Özv. Lőrincz Antalné és gyermekei Bukovinában az első világháború idején

Zoltánnal. A kapcsolatot fenntartották és így került Kodály Bukovinába. Két hétig Istensegítsen tartózkodott és vette fonográfra az énekeket.

Reggel nyolckor kezdte a felvételt Szőts Antinál a Fő utcában, tőlünk három házra. Akik akartak énekelni azok jelentkeztek nála. Édesanyám is akkor ismerkedett meg vele s az első éneke az volt, »A hadiki templom előtt, háromágú diófa nőtt...« Azután a nagymamám, Nyisztor Jánosné, Várda Barbina és a feleségem nagyanyja Gáspár Ferencné, Szőts Bibián énekelt neki. Harminc asszony állt sorba az első szobában. Amit énekeltek, azt visszajátszotta nekik. Volt nagy csudálkozás!

Nagyon kedves volt, mesélt egy-egy történetet az asszonyoknak, hogy bátorítsa őket. Beszélgetett az utazásairól, hogy mennyire szereti az éneket és az a vágya, hogy összegyűjtse a népi énekeket. Igen boldog volt, hogy az istensegísi asszonyok olyan sok szép éneket tudnak.

Eljött az iskolába is. Beszélgetett velünk, kérdezgetett, biztatott, hogy tanuljunk.

Esti órákban rendszerint hozzánk jött, ott étkezett nálunk. Húsfélét nemigen evett, puliszkát túróval vagy tojásrántottát vajban, azt szerette.

Ennyire emlékszem 1912-ből."

Negyven esztendővel később özv. Lőrincz Antalné, Lőrincz Imre édesanyját felkereste Majoson Kodály egyik tanítványa.

„1952-ben eljött édesanyámhoz Budapestről Csermák Géza és elmondta, hogy Kodály Zoltánnak december 16-án lesz a hetvenedik születésnapja. Szeretné, ha édesanyám felutazna Budapestre és meglepné Kodályt azzal a dallal, amit még Bukovinában énekelt neki a népdalgyűjtés alkalmával.

Megegyeztek, hogy december 15-én fognak Pestre utazni, édesanyám és a feleségem is megy vele, mert édesanyám már hetvenéves volt." (Az asszonyok a megbeszélte találkozót lekésték, s így nem találkoztak Csermák Gézával a Déli pályaudvaron, de sok kalandos keresgélés után odaérkeztek az ünnepségre.)

„Kodály Zoltán már ott volt az első padosorban, ült ünnepélyesen, nem gondolt arra, milyen nagy meglepetés vár rá. Édesanyámnak megmondták, hogy azt az éneket énekelje el, amit 1912-ben énekelt Kodálynak Istensegítsen.

A függőnyt felhúzták és édesanyám hozzáfogott énekelni.

A hadiki templom előtt,

háromágú diófa nőtt,

Három ágának hat levele,

azon van a rózsám neve.

Ezt végigénekelte, ezzel nyitották meg az ünnepélyt. Kodály Zoltán ahogy meghallotta az éneket, hirtelen felugrott a színpadra, átölelte és megcsókolta édesanyámat. Azt mondta neki: Márta, Márta de megöregedtünk! Úgy le is fényképezték őket, ahogy össze voltak ölelkezve. A kép még a mai napig is megvan. Este elvitte Kodály anyámat a Hány János-előadásra, maga mellé ültette és csak vele foglalkozott. Az ünnepély sokáig eltartott, egészen éjjelig. Édesanyám meg a feleségem másnap is ott tartózkodtak. Énekeltek meg meséket mondtak, csak harmadik napon jöttek haza.

Kodály ezután többször felkereste édesanyámat Majoson. 1964-ben is járt nála, mikor ment Pécsre. Puliszkát főzetett magának birkatúróval. Édesanyám sokat foglalkozott levelek írásával. Kodály Zoltánnal is rendszeresen leveleztek s amikor Kodály meghalt, édesanyám részvétlevelet írt Kodálynénak."

Kóka Rozália

Kodály emléke a Mátyusföldön

Kodály Zoltán édesapját, aki a magyar államvasutak tisztviselője volt, 1885-ben helyezték Galántára. Itt töltötte Kodály gyermekeinek legszebb hét esztendejét, s itt járt elemi iskolába is. Kecskemétről, ahol született, valamint Szobról, édesapja előző állomáshelyéről, semmi emléke nem maradt. Galántához viszont erős szálak fűzték. Erre a tájra vezetett első népdalgyűjtő útja, ennek a vidéknek táncait örököltette meg a világhírű zenekari művében a Galántai Táncok-ban, itteni iskolás pajtásaira gondolva írta kétszólamú népdalfeldolgozásait, a bicíniumokat.

A gyermek Kodályra Galántán nemcsak az ottani kamaramuzsikálás volt nagy hatással, de a falu romlatlan ősi dalai is. A galántai iskolában, mezítlábas pajtásaitól és a családnál szolgáló cselédektől sok népdalt hallhatott. Ő maga erről 1943. május 30-án Galántán, díszpolgárrá avatása alkalmából rendezett dalosünnepélyen, melyen közel ezer gyermek dalolt, így vallott:

„Ejöttem Galántára, hogy részt vegyek egy szerény, kedves, falusi dalosünnepségen. És íme, úgy jártam, mint a bibliai Bálám. Az is elindult, hogy megkeresse elveszett szamarát, és – egy egész országot talált helyette. Én is egy egész országot, egy egész birodalmat találtam itt Galántán. Ez az ezer éneklő fiú és leány a mi szebb jövőnk, a mi magyarabb magyarságunk! A magyar lélek és kultúra záloga! Őértük